

Resumé

Európska únia si vytýčila ako jeden zo svojich cieľov prispieť k riešeniu hrozieb a „*k efektívnemu multilaterálnemu systému, ktorého výsledkom by bol spravodlivejší, bezpečnejší a jednotnejší svet*“. Aby bola schopná tento cieľ dosiahnuť, implementovala EÚ za posledné dve dekády radu zmien v oblasti svojej zahraničnej a bezpečnostnej politiky. Najvýraznejším elementom procesu emancipácie EÚ v oblasti medzinárodnej bezpečnosti sa stali vojenské operácie krízového manažmentu EÚ. Progresívne narastajúci počet i rozširovanie spektra týchto operácií však stále urgentnejšie začali poukazovať na potrebu analýzy medzinárodnoprávných aspektov tohto vývoja, z čoho vyplynula i základná otázka tejto dizertačnej práce: Korešponduje s emancipáciou EÚ v oblasti medzinárodnej bezpečnosti, konkrétne vo forme vojenských zahranično-politických operácií, i jasná definícia medzinárodnoprávného rámca tohto procesu?

Analýza smerujúca k zodpovedaniu tejto otázky je členená do piatich častí.

Prvá kapitola poskytuje prehľad základnej charakteristiky a súčasného stavu Spoločnej bezpečnostnej a obrannej politiky. Európska únia si vo svojich zakladajúcich inštrumentoch i ďalších relevantných dokumentoch stanovila smelé ciele v oblasti medzinárodnej bezpečnosti – „*spravodlivejší, bezpečnejší a jednotnejší svet*“. Prostriedkom na ich realizáciu sa stal systém EÚ na prevenciu a zvládanie kríz, a v jeho rámci predovšetkým expedičné operácie. Relevantné právne normy EÚ špecifikujú i spektrum týchto operácií, ktoré siaha až po operácie s použitím ozbrojenej sily. Elementmi prerodu EÚ z čisto civilnej mocnosti na mocnosť aktívnu a schopnú použiť ozbrojenú silu bol postupný vznik bezpečnostno-politickej inštitucionálnej infraštruktúry, finančných mechanizmov, plánovacích a rozhodovacích procesov a v neposlednom rade i operatívnych kapacít, prostredníctvom ktorých je EÚ schopná zahranično-politické operácie fakticky realizovať. Dôležitú úlohu v tejto oblasti zohráva spolupráca s inými medzinárodnými organizáciami, predovšetkým s OSN a NATO, ako aj spolupráca s tretími štátmi, ktoré sa často na operáciách EÚ podieľajú.

Druhá kapitola analyzuje postavenie medzinárodných organizácií obecne a Európskej únie konkrétne v systéme medzinárodného práva. Na začiatku vymedzuje dva základné pojmy: „medzinárodná organizácia“ a „subjektivita“ v medzinárodnom práve. Následne je venovaná pozornosť pôvodu a elementom subjektivity medzinárodných organizácií. V rámci týchto úvah je načrtnutý konflikt medzi dvoma názorovými prúdmi, z ktorých jeden odvodzuje subjektivitu medzinárodnej organizácie od vôle jej členských štátov a vníma organizáciu len

ako medzinárodnoprávny partikularizmus, kým druhý názor vychádza zo subjektivity, ktorá je daná vo chvíli naplnenia určitých podmienok stanovených obecným medzinárodným právom. Najakceptovateľnejším riešením je koncept tzv. prezumpatívnej subjektivity: ak je určité chovanie medzinárodnej organizácie vysvetliteľné len na základe existencie jej medzinárodnoprávnej subjektivity, potom sa jej subjektivita predpokladá s výnimkou prípadov, keď členské štáty deklarujú opačný úmysel. Rozsah subjektivity je daný princípom špeciality, tj. medzinárodná organizácia je nositeľom takých záväzkov, ktoré spadajú explicitne či implicitne do pôsobnosti organizácie, a ktoré neodporujú jej podstate a charakteru. Uvedené závery sú aplikovateľné na Európsku úniu: EÚ je medzinárodnou organizáciou, ktorej bola Lisabonskou zmluvou explicitne medzinárodnoprávna subjektivita priznaná, pričom rozsah subjektivity je obmedzený princípom špeciality.

Tretia kapitola analyzuje medzinárodnoprávne aspekty vojenských operácií EÚ. Pritom vychádza z hypotézy, že právny rámec vojenských operácií EÚ tvorí komplexná mozaika záväzkov vyplývajúcich z práva medzinárodného, európskeho, ale i práva vnútroštátneho. Ako dôsledok subjektivity v medzinárodnom práve je pritom Európska únia adresátom medzinárodnoprávných záväzkov, ktorých pramene sú rôznorodé, avšak zahŕňajú, okrem iného: (1) obecné medzinárodné právo (zahrňujúceho obecné zásady právne a medzinárodný obyčaj), (2) zakladajúci akt Európskej únie a súvisiace dokumenty, a (3) záväzky vytvárané Európskou úniou samotnou, tj. napríklad jednostranné právne akty, všeobecné zásady práva Únie, a tak podobne. V zmysle týchto kategórií sú typickými elementmi medzinárodnoprávneho rámca operácií SBOP: (1) právo systému OSN, (2) medzinárodný mandát operácie predovšetkým v podobe mandátu Rady bezpečnosti OSN, mierovej zmluvy, či medzinárodnej zmluvy s host'ujúcim štátom, (3) zmluva o postavení ozbrojených síl, uzatváraná s host'ujúcim štátom, ako aj ďalšie medzinárodné zmluvy, (4) pravidlá použitia ozbrojenej sily a ďalšie relevantné vnútroorganizačné normy EÚ, (5) relevantné normy obecného medzinárodného práva, a (6) špecifické režimy ako medzinárodné humanitárne právo, či právo ľudských práv. V závere analyzuje tretia kapitola postavenie ozbrojených síl EÚ ako orgánov Únie. Konštatuje, že národné kontingenty členských i tretích krajín participujúcich v operáciách sú *de-facto* orgánmi Európskej únie, a to na základe intenzity výkonu a charakteru prenesených veliteľských a kontrolných právomocí, a teda intenzity efektívnej kontroly EÚ nad kontingentmi. Keďže efektívna kontrola je akceptovaná ako rozhodujúci faktor pre otázku pričítateľnosti chovania podľa medzinárodného práva, následkom toho je adresátom relevantných medzinárodnoprávných záväzkov EÚ samotná.

Štvrtá kapitola sa podrobne venuje jednému z aspektov medzinárodnoprávneho rámca operácií SBOP, a to aplikácii medzinárodného humanitárneho práva. Táto časť medzinárodného práva však s ohľadom na podmienky svojej pôsobnosti nie je aplikovateľná v rámci realizácie každej operácie EÚ, ale len v prípade aktívnej účasti jednotiek EÚ v situáciách spadajúcich pod pojem ozbrojeného konfliktu. V prípade aktívneho angažovania sa v nepriateľstve voči jednotkám cudzieho štátu sú aplikovateľné pravidlá medzinárodných ozbrojených konfliktov, v prípade zapojenia do bojových operácií voči neštátnej strane sú aplikovateľné pravidlá ozbrojených konfliktov nemajúceho medzinárodný charakter. Ak ozbrojené sily do nepriateľstva nezasahujú, majú status civilistov a s tým súvisiaci režim ochrany podľa MHP. Právny základ aplikácie MHP je nejasný v tom ohľade, že neexistujú vnútroorganizačné akty EÚ regulujúce túto problematiku a EÚ nie je a nemôže byť stranou relevantných zmluvných inštrumentov. Jedným z možných právnych základov sú ľudsko-právne ustanovenia zakladajúcich zmlúv EÚ, ktoré čiastočne inkorporujú i humanitárno-právne záväzky. Druhým prameňom sú obecné zásady právne obyčajové normy humanitárneho práva. Kapitola ďalej dospieva k záveru, že prenesením velenia na EÚ sa štáty svojich záväzkov vyplývajúcich z MHP nezbavujú, čo vyplýva predovšetkým z ich povinnosti „dodržiavať a zaisťovať dodržiavanie“ MHP podľa čl. 1 ŽD(I.-IV.). Naopak, na tomto základe majú právnu povinnosť aplikovať zmluvné MHP i po prenesení velenia, pričom zároveň disponujú efektívnymi možnosťami, ako tento záväzok implementovať. Kým EÚ má teda právnu povinnosť chovať sa v súlade „len“ s obyčajovým MHP (jedná sa o právne záväzky samotnej EÚ), v praxi by mal byť aplikovateľný zmluvný štandard MHP; právnym základom pre to sú záväzky participujúcich štátov, ktoré sa ich plnenia nemôžu zbaviť prenesením velenia na EÚ, a to už s ohľadom na zvláštny charakter a *raison d'être* medzinárodného humanitárneho práva.

Posledná, piata kapitola analyzuje vybrané aspekty medzinárodnoprávnej zodpovednosti. EÚ je ako samostatný subjekt medzinárodného práva spôsobilá chovať sa protiprávne, a následne i byť nositeľom sekundárnej zodpovednostnej povinnosti. Kým teoretický základ zodpovednosti medzinárodných organizácií je v súčasnosti predmetom kodifikačného úsilia i záujmu doktríny, málo pozornosti bolo venované analýze relevantnej praxe. Z analýzy praxe EÚ, konkrétne relevantných ustanovení štatusových dohôd (SOFA), bolo zistené, že tieto ustanovenia prešli progresívnym vývojom, pre ktorý je charakteristické: (1) materiálna úprava sa do veľkej miery orientuje na praxi iných medzinárodných organizácií, predovšetkým OSN, (2) z procesného hľadiska sa relevantné ustanovenia stali diferencovanejšími, a (3) po formálnej stránke vystupuje do popredia stále viac EÚ, kým úloha členských štátov je

redukovaná. Dôležitým aspektom v kontexte operácií EÚ je i zodpovednosť členských štátov, a to predovšetkým za ich vlastné chovanie v rámci vzniku a fungovania EÚ. S ohľadom na ich povinnosť „*dodržiavať a zaistiť dodržiavanie MHP*“ môže zodpovednosť členských štátov vyplývať (1) z faktu, že dali vzniknúť medzinárodnej organizácii, avšak nezaviazali ju k dodržiavaniu svojich záväzkov, tj. konkrétne nezaviazali Európsku úniu k dodržiavaniu štandardu vyjadrenom v zmluvných inštrumentoch MHP, (2) z chovania v rámci Európskej únie, konkrétne z účasti na vnútroorganizačných rozhodovacích procesoch, alebo z implementácie rozhodnutí učinенých Európskou úniou.

Súhrnne je možné konštatovať, že realizácia vojenských misií EÚ do veľkej miery zodpovedá rámcu, ktorý medzinárodné právo vytvára. To však nestačí. Nutným predpokladom kredibility Únie a jej podrobeniu sa medzinárodnému právu je aj určitá transparentnosť. Ako ukázala problematika aplikácie MHP na jednotky OSN, nepostačuje len faktická implementácia určitého postoja, ale je nutné, aby daný postoj bol deklarovaný verejne, dôrazne a predovšetkým právne záväzne. Len vtedy sa skutočne naplní ideál Roberta Schumana o poslaní jednotnej Európy: „*Európa si musí vytvoriť dušu. Európa je kolískou a strážkyňou demokracie. Európa sa musí znovu stať vodcom humanity.*“¹

¹ SCHUMAN, Robert. *For Europe*. Paris: Robert Schuman Foundation - Nagel, 2010. 156 s.